

WERSJA ROBOCZA RAPORTU

**GRUPA ROBOCZA 1
SZTABU ANTYKRYZYSOWEGO NA RZECZ
POZNAŃSKIEJ KULTURY**

**PARTYCYPACJA OBYWATELSKA
W ZARZĄDZANIU KULTURĄ**

*wersja robocza przeznaczona do otwartych konsultacji przed
Poznańskim Kongresem Kultury (aktualizacja 14.11.2011)*

WSTĘP

Nieumiejętność współpracy i patologiczny indywidualizm Polaków jest główną barierą rozwojową, przed którą stoi nasze społeczeństwo – tak brzmiąca diagnoza wynikająca z wypowiedzi prof. Janusza Czapińskiego towarzyszy Sztabowi antykryzysowemu na rzecz poznańskiej kultury od początku jego funkcjonowania i stała się jedną z przesłanek powołania Grupy Roboczej zajmującej się partycypacją obywatelską w zarządzaniu kulturą.

Budowanie społeczeństwa obywatelskiego oraz rozwój kapitału społecznego wydają się jednym z najważniejszych wyzwań współczesnej Polski, a wspólnoty miejskie powinny mieć w tym swój istotny udział. Temat ten wyczerpująco podejmuje sformułowana właśnie pod przewodnictwem Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego, która jest jedną z podstawowych dziewięciu horyzontalnych strategii rozwoju kraju, powstających w odpowiedzi na kluczowe wyzwania rozwojowe, zidentyfikowanych w Raporcie „Polska 2030” (przygotowanym przez Zespół Doradców Strategicznych Premiera RP). W Strategii kapitał społeczny rozumiany jest jako – wynikająca z zaufania oraz obowiązujących norm i wzorów postępowania – zdolność do mobilizacji i łączenia zasobów, która sprzyja kreatywności oraz wzmacnia wolę współpracy i porozumienia w osiąganiu wspólnych celów. Niniejsze opracowanie nie rości sobie praw do miana podobnego dokumentu na poziomie lokalnym, ale stara się zarekomendować kilka rozwiązań składających się na główną rekomendację Grupy Roboczej, czyli **wdrożenie elementów partycypacyjnego modelu zarządzania kulturą**.

Tak sformułowana rekomendacja główna to – mówiąc najprościej – postulat poszerzenia demokracji. Zmiana ustrojowa w Polsce (reformy z 1990 i 1999 roku) przyniosła wolne wybory – również na poziomie samorządowym. W społeczeństwie obywatelskim demokracja nie powinna jednak ograniczać się do udziału w głosowaniach na kandydatów do Rady Miasta, Sejmiku województwa czy stanowisko Prezydenta. Niezbędny jest stały udział obywateli w życiu wspólnoty, jaką w tym wypadku stanowi miasto.

Po roku doświadczeń wynikających z funkcjonowania Sztabu antykryzysowego na rzecz poznańskiej kultury, a także z bieżącej obserwacji postaw dominujących wśród „ludzi kultury“, nasuwa się jednak wniosek co najmniej logicznie sprzeczny: **wyłonienie reprezentacji środowiska ludzi kultury jest konieczne, ale jednocześnie bardzo trudne lub wręcz niemożliwe**.

Próbując rozwiązać ową sprzeczność, Grupa Robocza przyjęła pięć założeń:

1. **PARTYCYPACJA DOTYCZY PRZEDE WSZYTSKIM ŚRODOWISKA LUDZI KULTURY** – rekomendacje dotyczyć mają przede wszystkim **organizatorów wydarzeń kultralnych**. Zdajemy sobie sprawę ze słabości jaką jest skupienie się de facto na „pośrednikach“ pomiędzy artystami i odbiorcami kultury. Wiemy jakim zagrożeniem jest pomijanie tych dwóch grup, bez których wszelka aktywność artystyczna traci sens. Niemniej wyłonienie reprezentacji uczestników życia kulturalnego i artystów jest według nas praktycznie niemożliwe. Należy przy tym zauważyć, że sytuacja artystów jest nieco inna niż sytuacja odbiorców kultury. Istnieją związki twórcze, które w sensie prawnym mają status organizacji pozarządowych, jednak ich reprezentatywność i poziom aktywności to osobne zagadnienie. Brak bezpośredniej reprezentacji tych dwóch grup, staramy się jednak zrekomensować w inny sposób, dokładniej opisany w dalszej części niniejszych rekomendacji. W największym zaś skrócie chodzi o to, by wszelkie ciała reprezentujące interesy kultury pozostawały otwarte na publiczną debatę, w której jedynym kryterium pozostaje chęć uczestnictwa i stopień obywatelskiego zaangażowania. Bezpośrednio proces uspołecznienia zarządzania kulturą powinien objąć także obie poznańskie wyższe uczelnie artystyczne wychowujące młodych

twórców oraz uniwersytet, na którym kształcą się kadry przyszłych animatorów, krytyków czy socjologów kultury.

2. MIĘDZYSEKTOROWOŚĆ to stojąca u podstaw powołania Sztabu idea, że o kulturze należy rozmawiać z uwzględnieniem przedstawicieli działających w różnych modelach organizacyjnych zwanych sektorami, na które składają się publiczne instytucje kultury, organizacje pozarządowe i prywatne podmioty.
3. PRZEŁAMANIE PODZIAŁÓW WYNIKAJĄCYCH Z REFORMY SAMORZĄDOWEJ. Problemy funkcjonowania kultury w Poznaniu widzimy jako całość, bez podziału na status organizatora. Wiemy, że kształt poznańskiej kultury finansowanej ze środków publicznych wyznaczają zarówno Urząd Miasta Poznania, jak i Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, a nawet Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, które jest organizatorem Muzeum Narodowego oraz współorganizatorem Teatru Wielkiego w Poznaniu. Zdajemy sobie sprawę, że Urząd Marszałkowski i Radni Sejmiku Województwa zajmują się dużo większym obszarem niż stolica regionu. Nasze rekomendacje jednak z założenia mają dotyczyć aktywności kulturalnej w całym mieście, ponieważ dla odbiorców kultury jest całkowicie obojętne, kto sprawuje nadzór nad którą instytucją. Dlatego też rekomendacje przedstawione w tym i innych raportach Grup Roboczych dotyczyć mają wprowadzenia wspólnych standardów, bez względu na status organizatora.
4. ŚRODKI PUBLICZNE – rekomendacje dotyczą tych aspektów aktywności kulturalnej, które w całości lub części finansowane są ze środków publicznych.
5. PODSTAWĄ PARTYCYPACJI JEST DOSTĘP DO INFORMACJI – poza wskazywaną potrzebą udziału w podejmowaniu decyzji istotny wydaje się sam aspekt dostępu do informacji, bez którego współuczestnictwo nigdy nie będzie w pełni możliwe. Rekomendacje dotyczą przy tym w wielu punktach standardów dostępności informacji, bez konieczności używania tzw. trybu dostępu do informacji publicznej.

REKOMENDACJE

REKOMENDACJA 1 **OTWARTE FORUM KULTURY**

Rekomendujemy powołanie **Otwartego Forum Kultury** jako forum debaty publicznej o charakterze otwartym, informacyjno-konsultacyjnym. Powinno być ono przestrzenią prezentacji idei oraz wyników prac podejmowanych w ramach wszelkich form społecznego zaangażowania zawartych w tym i innych raportach Grup Roboczych. OFK to w założeniu swoista kontynuacja idei działalności Sztabu anty kryzysowego na rzecz poznańskiej kultury, w znaczeniu inicjowania debat, jego pełnej otwartości i dostępności dla wszystkich zainteresowanych. Podstawowym celem OFK będzie prowadzenie ciągłej debaty publicznej na tematy dotyczące kultury. Minimum raz na kwartał powinno odbywać się tematyczne spotkanie Forum podejmujące aktualne tematy istotne dla funkcjonowania kultury w mieście. Jako operatora dysponującego środkami na utrzymanie poziomu merytorycznego debat (koszty związane z udziałem zaproszonych gości) proponujemy Generator Kultury, którego powołanie rekomenduje Grupa Robocza 2. Również raz na kwartał powinno odbywać się drugie spotkanie OFK, tym razem wspólne ze Społeczną Radą Kultury, na którym to Rada przedstawiać będzie sprawozdanie ze swojej aktywności oraz zbierać materiał do pracy na następny okres działalności.

REKOMENDACJA 2 **SPOŁECZNA RADA KULTURY**

Rekomendujemy powołanie **Społecznej Rady Kultury** o charakterze inicjatywno-doradczym wyłonionej oddolnie przez reprezentatów różnych sektorów działalności kulturalnej.

sposób wyboru członków

Członkowie Społecznej Rady Kultury powinni być wyłaniani spośród osób posiadających wiedzę, autorytet i zaufanie społeczne, przez:

- dyrektorów wszystkich instytucji kultury funkcjonujących na terenie miasta Poznania (miejskich, marszałkowskich i ministerialnych) /3 członków/,
- przedstawicieli organizacji pozarządowych skupionych w Komisji Dialogu Obywatelskiego ds. Kultury /3 członków/,
- przedstawicieli podmiotów prywatnych funkcjonujących w obszarze kultury na terenie miasta Poznania /3 członków/.

Jej skład powinien być uzupełniany o reprezentantów środowiska akademickiego (UAP, AM i UAM) /po jednym z każdej uczelni - 3 członków/.

Razem Rada miałaby więc składać się z 12 członków.

zakres działań

Do zakresu działań Społecznej Rady Kultury powinno należeć w szczególności:

- opiniowanie projektów aktów prawa lokalnego dotyczących sfery kultury;
- rekomendowanie i opiniowanie kandydatur ekspertów reprezentujących różne dziedziny aktywności twórczej, a w rezultacie stworzenie bazy ekspertów, której rola opisana została w kolejnych rekomendacjach;
- formułowanie wniosków z wyników przeprowadzanych ewaluacji wydarzeń kulturalnych oraz ewaluacji funkcjonowania instytucji kultury;
- formułowanie opinii na temat strategii instytucji kultury i jej realizacji przez dyrektorów instytucji;
- podejmowanie inicjatyw dotyczących zmian prawa regulującego działalność kulturalną na poziomie samorządowym i krajowym;
- inicjowanie publicznej debaty na temat zagadnień dotyczących sfery kultury;
- monitorowanie przejrzystości wydatkowania środków publicznych na cele kulturalne przy uwzględnieniu standardów określonych w kolejnych rekomendacjach.
- rekomendowanie instytucji, projektów i wydarzeń artystycznych, które powinny zostać poddane ewaluacji.

relacje z władzami

Postulujemy utworzenie Społecznej Rady Kultury w sposób niezależny do decyzji władz samorządowych. W tym znaczeniu SRK różni się będzie od, podobnych z nazwy, tego typu ciał powołanych w innych miastach Polski.

Od woli Marszałka Województwa i Prezydenta Miasta zależeć będzie, które z podejmowanych decyzji będą przez nich konsultowane ze Społeczną Radą Kultury. Pożądana będzie również współpraca z Komisjami Kultury Rady Miasta i Sejmiku Województwa Wielkoposkiego w zakresie, w jakim te podejmujące decyzje organy władzy będą widziały potrzebę współpracy.

Potrzebny jest czas i właściwa praktyka, aby krytyczną postawę i brak wzajemnego zaufania zastąpić dialogiem i wymianą opinii na ważne tematy oraz decyzje ze sfery zarządzania

kulturą. Dzisiaj z jednej strony władza powołuje się na mandat „wyborczy“ jako wystarczający do podejmowania decyzji w sprawach ogółu, często bez dostatecznych kompetencji, przygotowania, rozeznania i konsultacji. Z drugiej strony – środowisko nie potrafi wyłonić żadnej reprezentacji gotowej do wyrażenia jasnego stanowiska dotyczącego poszczególnych zagadnień i problemów. W takich okolicznościach dialog, potencjalnie przynoszący obu stronom korzyść, nie jest możliwy.

sposoby przezwyciężenia zagrożeń wynikających z powołania Społecznej Rady Kultury

Każdej formie ciał przedstawicielskich, również Społecznej Radzie Kultury, grozi oderwanie od społecznego zaplecza i arbitralność podejmowanych decyzji. Przeciwdziałania temu procesowi należy szukać w:

- kadencyjności członkostwa w Społecznej Radzie Kultury, której skład wybierany byłby raz do roku, z możliwością pracy w niej maksimum przez trzy następujące po sobie lata;
- operatywnej, ale jednocześnie dość licznej reprezentacji członków Społecznej Rady Kultury (12 osób);
- reprezentatywności dla poszczególnych sektorów ;
- sprawozdawczości z działań prowadzonych przez Społeczną Radę Kultury przed Otwartym Forum Kultury.

Kolejne rekomendacje dotyczą sposobów pozyskiwania wiedzy jako niezbędnego narzędzia umożliwiającego sprawne i efektywne funkcjonowanie wcześniej postulowanych rozwiązań.

REKOMENDACJA 3

FUNDUSZ EWALUACYJNY I EKSPERCKI

Powołanie FUNDUSZU EWALUACYJNEGO i EKSPERCKIEGO stworzonego na mocy porozumienia pomiędzy Prezydentem Poznania i Marszałkiem Województwa, wraz z zaangażowaniem środków proporcjonalnym do obecności obu organizatorów w sferze kultury w mieście. Postulujemy, aby był on w dyspozycji WKiS UM Poznania.

fundusz ewaluacyjny

Nad procedurami ewaluacji wydarzeń, projektów i działalności instytucji szerzej pracowała Grupa Robocza 3. Należy jednak w tym miejscu podkreślić, że zdajemy sobie sprawę, że ewaluacja wiąże się z koniecznością zaplanowania na ten cel wydatków budżetowych. W dłuższej perspektywie czasowej jest to jednak inwestycja opłacalna również w aspekcie ekonomicznym, nie wspominając o wartościach, jakie przynosi rzetelna wiedza o stopniu realizacji wyznaczonych celów. W myśl niniejszej rekomendacji Wydział Kultury i Sztuki UM w wyniku przetargu wybierałby podmioty przeprowadzające ewaluację poszczególnych wydarzeń, projektów i instytucji, posługując się środkami FUNDUSZU. Wyniki badań służyć będą wszystkim podmiotom – władzy wykonawczej, radnym, mediom, Otwartemu Forum Kultury i Społecznej Radzie Kultury.

baza ekspertów

Rola EKSPERTÓW to drugi ważny aspekt oceny jakościowej. Utworzenie bazy ekspertów służyć ma włączeniu elementów oceny eksperckiej do trybu przeprowadzania otwartych konkursów ofert i innych form podziału środków publicznych na działania kulturalne, takich jak stypendia, nagrody i granty. Pożądany jest również udział ekspertów w konkursach na stanowiska dyrektorów instytucji kultury, co bardziej szczegółowo opisuje stosowna

rekomendacja Grupy Roboczej 2. Z opinii ekspertów mogliby korzystać również Radni oraz mieszkańcy i przedstawiciele organizacji pozarządowych uczestniczący w organizowanych przez samorząd konsultacjach, jeśli tylko dotyczą one sfery kultury.

Zakładamy, że eksperci braliby udział w posiedzeniach Komisji Konkursowych:

- odpłatnie, z głosem doradczym w przypadku otwartych konkursów ofert dla organizacji pozarządowych;
- odpłatnie, z głosem stanowiącym w przypadku innych konkursów;
- nieodpłatnie z głosem stanowiącym w komisjach konkursów na stanowiska dyrektorskie instytucji kultury, w wymiarze możliwym w ramach obowiązującego prawa;
- nieodpłatnie, z głosem stanowiącym w przypadku kapitał nagród i stypendiów.

Eksperti powinni być wyłaniani spośród osób cieszących się społecznym zaufaniem i posiadających kompetencje w sferze różnych dziedzin działalności kulturalnej. Do bazy ekspertów miałyby trafiać osoby pozytywnie zaopiniowane przez Społeczną Radę Kultury. Szczegółowy tryb oraz kryteria opiniowania Rada powinna określić w swoim regulaminie organizacyjnym. Wydział Kultury i Sztuki UM oraz Departament Kultury Urzędu Marszałkowskiego będą korzystały z utworzonej bazy ekspertów, zależnie od własnych potrzeb i decyzji.

REKOMENDACJA 4 **TRANSPARENTNOŚĆ I DOSTĘP DO INFORMACJI PUBLICZNEJ**

Model wszelkiej partycypacji nie jest możliwy bez dostępu do informacji. Zgodnie z ustawą o dostępie do informacji publicznej wszystkie instytucje publiczne oraz organizacje pozarządowe korzystające z publicznych środków powinny prowadzić BIP. W związku z tym rekomendujemy spełnienie obowiązków ustawowych oraz wdrożenie standardów TRANSPARENTNOŚCI, w tym:

- obowiązkową publikację statutów, strategii rozwoju, regulaminów organizacyjnych, planów rocznych, sprawozdań finansowych i merytorycznych oraz wyników przeprowadzanych ewaluacji w BIP publicznych instytucji kultury (lub ich organizatorów) prowadzących działalność na terenie miasta Poznania,
- obowiązkową publikację statutów, sprawozdań merytorycznych i finansowych w BIP organizacji pozarządowych korzystających ze środków publicznych,
- obowiązkową publikację sprawozdań finansowych projektów kulturalnych realizowanych przez organizacje pozarządowe, instytucje kultury i prywatnych przedsiębiorców, korzystających ze środków publicznych w wysokości przynajmniej 100.000 zł. Sprawozdawczość dotyczyć miałaby jedynie wydatkowania środków publicznych i brać pod uwagę ograniczenia wynikające z ochrony danych osobowych oraz innych ograniczeń prawnych.

Ponadto zasadzie pełnej transparentności podlegać powinny także konkursy na stanowiska dyrektorów instytucji kultury, które powinny być przeprowadzane w sposób jawny, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Kultury w sprawie organizacji i trybu przeprowadzania konkursu. Jawność rozumiana jest tu jako dostępność dokumentacji konkursowej o charakterze jawnym bez konieczności występowania o te informacje w trybie dostępu do informacji publicznej. Aspekt ten stanowi element rekomendacji GR2.

Nad wypełnianiem rekomendowanych standardów czuwać powinien **KOORDYNATOR DOSTĘPU DO INFORMACJI PUBLICZNEJ** powołany przez Społeczną Radę Kultury, działający społecznie lub odpłatnie z funduszu ewaluacyjno - eksperckiego, o ile wyrazi na to zgodę dysponent funduszu.

UWARUNKOWANIA WPROWADZENIA REKOMENDACJI

POZYTYWNE EFEKTY WDROŻENIA PARTYCYPACYJNEGO MODELU ZARZĄDZANIA KULTURĄ

- utworzenie platformy debaty publicznej;
- wykorzystanie potencjału środowiska;
- stworzenie reguł i zasad porządkujących praktykę zarządzania kulturą;
- dostosowanie praktyki do zmieniającej się rzeczywistości społecznej;
- przeciwdziałanie procesowi atomizacji środowiska;
- stworzenie miejsca dla kolejnych generacji;
- przetrzeń dla nowych idei;
- osłabienie znaczenia bezproduktywnej postawy krytycznej.

TRUDNOŚCI ZWIĄZANE Z WDROŻENIEM PARTYCYPACYJNEGO MODELU ZARZĄDZANIA KULTURĄ

Jakiegokolwiek uspołecznienie zarządzania niemożliwe jest bez zaangażowania członków wspólnoty, której owo zarządzanie dotyczy. Istnieje szereg okoliczności, które powodują, że proces ten niezwykle trudno wprowadzić w życie. Należą do nich:

- niedocenywanie znaczenia samorządów w życiu społecznym;
- niechęć do respektowania decyzji podjętych przez demokratyczne struktury;
- wzory ze świata polityki uprawianej jako nieustanna, bezwzględna rywalizacja;
- personalizacja sporów;
- rozumienie udziału w życiu społecznym jako okazji do promowania własnej działalności i zabiegania o realizację prywatnych interesów;
- brak umiejętności budowania zasad mogących porządkować funkcjonowanie społeczności;
- nieodróżnianie skądinąd pożądanego krytycznej postawy artystycznej od debaty społecznej wymagającej wysłuchania drugiej strony;
- przypisywanie sobie monopolu na wrażliwość społeczną, niezależność, oddolność, co prowadzi często do ideologizacji sporów;
- schowana częstokroć za niezwykle krytyczną postawą, faktyczna akceptacja istniejącej praktyki i strach przed zmianą status quo.

INFORMACJE DODATKOWE

W ramach funkcjonowania Grupy Roboczej odbyło się w sumie 13 spotkań. W pracach Grupy Roboczej brali udział: Andrzej Maszewski i Marcin Maćkiewicz. W kilku spotkaniach wzięli udział także Ryszard Czapara, Lech Raczak i Piotr Zakens. Ostateczną wersję niniejszego raportu na podstawie opracowań poszczególnych tematów przygotował Andrzej Maszewski w konsultacji z Marcinem Maćkiewiczem.

Ponadto w roli ekspertów lub konsultantów w spotkaniach Grupy Roboczej wzięli udział Alina Gałązka, prof. Jerzy Hausner, Sławomira Piasecka, Piotr Ratajczak i Jarosław Suchan.

Z inicjatywy Grupy, wspólnie z Pozarządowym Centrum Dostępu do Informacji Publicznej, zorganizowano warsztat z ustawy o dostępie do informacji publicznej (15 listopada 2011 roku, CK Zamek w Poznaniu). Warsztat poprowadził prof. Krzysztof Izdebski.